

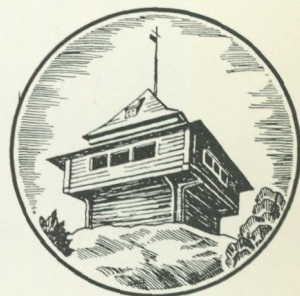
Fataburen 1976

Fataburen

Nordiska museets och Skansens
årsbok 1976

Fataburen

1976

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Magne Velure i samarbete med Bengt af Klintberg
och Reimund Kvideland

Pärmens färgbild: Mörksuggor utanför ett fönster, akvarell
av Verner Molin. Tapeten är från Nordiska museets samlingar.

Tryckt hos Berlingska Boktryckeriet, Lund 1976
ISBN 91 7108 122 4

Omkring lengden på dieperioden ifølge nyere norske opptegnelser

Lily Weiser-Aall

Innføring

Følgende redegjørelse er et forsøk på å gi et overblikk over et emne som har betydning for alle mennesker. Lengden på dieperioden er overalt meget varierende og lar seg ikke redusere til en formel. Jeg har her bl.a. forsøkt å undersøke historiske forutsetninger for forskjellige og motstridende norske tradisjoner.

Melkeproduksjon er en medfødt egenskap som mennesket har felles med pattedyrene og må regnes til de eldste fysiologiske anlegg. I dag regner man med at minst 90 % av mødrene kan amme sine barn.

Dieperiodens lengde er sjelden omtalt i etnologisk litteratur. Utgangspunkt er derfor svar på en spørreliste som jeg laget for Norsk Etnologisk Gransking og som ble sendt ut i juni 1954. I de følgende 20 år kom det inn 189 svar på spørsmålet om hvor lenge mødrene ammet sine barn. Det er for få vitnesbyrd til å bygge bare på dem. Svarene er heller ikke brukbare til kartlegging. Et slikt kart ville vise hvor Instituttet hadde medarbeidere i det nevnte tidsrom, men ikke gi et bilde av utbredelsen av skikkene i Norge. Jeg måtte søke hjelp i nabolandene. Særlig takker jeg for den sjenerøse hjelp som dr. Tillhagen har yttet gjennom utskrifter av det rike stoff i Nordiska museets folkminnessamling som han dengang var leder av.

Under mitt arbeid ble emnet aktuelt på en ny måte. Humanmelken ble på ernæringskongressen i Rom i 1974 for første gang vurdert som betydningsfull ressurskilde i internasjonal sammenheng, især i u-land. I u-land er den ikke bare den sikreste og beste føde for den nyfødte – det er den også i i-land – men også en økono-

misk faktor av største verdi. I en beregning utført i Chile i 1971 ble det konstatert at mødrene der teoretisk sett kunne produsere 93.200 tonn brystmelk. Det ble bare produsert 14.600 tonn fordi mødrene i Chile ammer i stadig mindre grad. De manglende 78.600 tonn måtte erstattes med bearbeidet kumelk, som for det meste måtte importeres og betales med utenlandsk valuta. Skulle tapet av brystmelk erstattes med melk fra chilenske kuer, ville det kreve melk fra 32.000 melkekuer(1).

I den vestlige verden, også i Norge, har amming i lengre tid vist en synkende tendens. Gjennom vestlig innflytelse har amming også avtatt i tropiske land(2).

Årsakene til avtagende amming er sammensatt f.eks. av sosiale (industrialisering, urbanisering) og psykiske aspekter. Amming regnes f.eks. som gammeldags, „ikke fint”. Det sterkeste påtrykk når det gjelder å motarbeide brystgivning, er i dag reklamen for fabrikmessig fremstilt spebarnsmat. Storfirmaet Nestlé ble i den sammenheng anklaget for „å drepe barn” gjennom sin reklame for spebarnsnæring, spesielt i u-land. I skrivende stund – februar 1976 – foregår en injurieprosess som Nestlé har anlagt for å tilbakevise disse beskyldningene.

I USA har kvinner fra sosialt og økonomisk bedre-stilte grupper i 1956 stiftet en forening „La Leche League International” for å hjelpe mødre som vil amme sine barn. Foreningen har mange grupper i hele landet og foranstalter forelesninger med diskusjon. Opplysningsskrifter blir trykt, f.eks. en håndbok „The Womanly Art of Breastfeeding” som i 1972 var solgt i 150.000 eksemplarer(3).

I Norge ble det stiftet en lignende forening „Ammehjelpen” som utgir et blad „Ammenytt. Kontaktorgan for Ammehjelpen”. Ammenytt inneholder praktiske råd, meldinger om hjelpemødre og henvisninger til vitenskapelige undersøkelser.

Disse bestrebelser i vestlige land har ført til en stigende antall av ammende mødre. Jelliffe håper på en ny vestlig kultureksport til andre land. Han anser det som en viktig oppgave å informere mødre i u-landene om denne nye tendens(3a).

Den vitenskapelige forskning angående kvinnens melkeproduksjon og humanmelkens sammensetning begynte først omkring 1940-årene. Noen av de nye, nå vitenskapelig begrunnede, resultater var kjent gjennom erfaring, f.eks. betydningen av den nyfødtes suging for morens melkeproduksjon (utdrivingsrefleksen), eller morsmelkens infeksjonshemmende egenskaper.

I Norge begynte i andre halvdel av det forrige århundre et opplysningsarbeid for å fremme bruk av brystmelk. Dette var ikke fremherskende overalt(4). Det belyses bl.a. av Sundhetsregler vedtatt av sundhetskommisjonen i Hole prestegjeld (Buskerud) den 6. mars 1852 § 6. Det utkom også bøker med liknende tendenser(5).

Etnografenes iakttagelser om dieperiodens lengde

I annen halvdel av forrige århundre noterte antropologer og etnografer, som ofte også var leger, lengden på dieperioden hos de forskjelligste folkeslag verden over. Noen vitenskapelig behandling av problemer som opplysningene bød på, kunne de ikke foreta, så verdifulle deres iakttagelser ellers er. Grunnlag for vitenskapelig analyse manglet den gang.

I „Vergleichende Volksmedizin” av O. v. Horvorka og A. Kronfeld er det samlet mange opplysninger om særlig lange dieperioder. Det heter bl.a.: Den forskjellige lengde på dieperioder henger delvis sammen med kvinnens sosiale forhold, delvis

med overtroiske forestillinger. Ibland spiller økonomiske hensyn inn, eller den feilaktige tro at ammende kvinner ikke kan bli gravide. Det følger en liste over folkeslag der man har en dieperiode fra 1–15 år. Listen er sammenstilt av legen Max Bartels(6).

Bartels kommenterer listen slik: Det var ikke mulig å kontrollere opplysningene i de forskjellige land med meget varierende dieperioder. Han mener at forskjellen beror på at svarene kom fra forskjellige sosiale lag og/eller at hjemmelsmennene bare nevnte ekstreme tilfeller.

Når det gjelder særlig lange dieperioder, så antar Bartels at de beror på mødrenes svakhet overfor sine barn. Ved siden av barnets glede ved og ønske om å suge fremhever han mødrenes velbehag ved amming. Dette siste blir ofte beskrevet i nyere litteratur, f.eks. skildrer R. Benedict ammegleden hos japanske mødre(7).

I Bartels liste er Norge og Sverige oppført med en dieperiode på to-tre år. Det har ikke lyktes for meg å finne ut hvor tallene skriver seg fra.

I utgaven fra 1912 av „Das Kind in Sitte und Brauch der Völker” av H. Ploss blir det ved tallet to-tre for Norge og Sverige vist til Harald Westergaard, „Die Lehre von der Mortalität und Morbilität”, Jena 1881, s. 169. Der vises til O. J. Broch, „Le royaume de Norvège et le peuple Norvègien”, Christiania 1878, s. 276(8). Men Broch sier om dieperioden at den varer vanligvis mindre enn ett år, iblant lengre, inntil 13–14 måneder. Det viser at tiden to-tre år ikke var så alminnelig og fast som man får inntrykk av i de nevnte verker og også hos mange andre forfattere.

1. I den senere tid har organisasjoner og visse bedrifter gått ut med reklamekampanjer for å få mødre til å amme. Denne plakaten fra 1976 gjør reklame for „amningskupa” som produseres av en multinasjonal bedrift. Foto Nordiska museet.

AMMA.

Allt fler nyblivna mammor ammar.
För några år sedan var det inte många mammor som ammade sina barn några längre tid efter BB. Man läste helt till Bostrogöken. Men nu har utvecklingen vänt. Fler och fler mammor ammar sina barn fram till 6-månadersåldern. Och det finns goda skäl för det.
Bostrogöken innehåller ämnen som skyddar barnet mot olika infektioner. Det är mycket oväntat med allvariga infektioner hos spädbarn som får brustmjölk. Barn som ammar klarar bättre av vanliga diarrésjukdomar och får sällan allvarig förgiftning under de första månaderna.
Mammor har alltid moten till hands, hygieniskt förpackad, färsk och med rätt temperatur. Hon släpper tittna på flaskor, pulver, tillagning och stök. Och den bröstar inget.

Många är rädda för att brösten ska bli fullt av amningssö. Det är helt fel. Brösten påverkas inte av amningen. Det är själva graviditeten som gör att brösten förändras. En kvinnas bröst är inte fullt utvecklade förrän efter första graviditeten. Och vad är väckta bröst?
Här en kvinna som ammar för livmodern snabbare tillbaka sin naturliga storlek efter förlossningen.
Amman är det naturligaste sättet att ge spädbarnet vad det behöver för att växa och utvecklas. Bostrogöken innehåller (per liter) också olika ingredienser, som feta vet man inte exakt hur den är sammansatt sammansatt. Så även om forskningen är här kan den aldrig vara nåt med amningssö.
Amningen ger både mamma och barn en förståelse av sina kroppskontakter som är värdefullt inte minst psykologiskt.

Man räknar med att det bara är ca 10% av kvinnorna som av olika skäl inte kan amma. Så de flesta som vill amma, kan amma. Men många slutar för tidigt därför att de tror att mjölken torkat slut. De blir osäkra och tror att de gör något fel, och vet inte riktigt vart de ska vända sig. Det är lätt att hjälpa. Man kan alltid tala med en läkare eller barnmorska, men man ska förstå att också flera seriösa informationsskiffer om amning. Här är några av dem: "Boken om amning", Elisabet Helberg, Utgiven av B-A-förlaget, Treve, Kr 16,50. "Hur man ammar", Utgiven av Miljöcentrum, Ullevägen 14, 752 46 Uppsala, Ca 5 kronor. "Att amma", Utgiven av Semper AB, Fack 104 56 Stockholm 23. Gratis.

Hverken Bartels eller noen av de andre forfattere synes å ha visst at tiden på to–tre år for amming var påbudt i den norske middelalderlige kristenrett.

Den eldre Borgartings kristenretts bestemmelser

Direkte bestemmelser om lengden av dieperioden er bare kjent gjennom to steder i eldre Borgartings kristenrett: NGL 1, s. 340 og NGL 1, s. 364(9).

S. 340: Nå skal hver kone ha sitt barn ikke lenger ved brystet enn to fastetider og til den tredje. Dersom hennes ektemann sier at hun skal slutte med å gi bryst og det hersker et slikt tøffelregimente (kvánríki) at konen ikke vil rette seg etter hans ord, da skal hun betale med tre mark av sin formue. Dersom han ikke bryr seg om påbudet, skal de begge betale tre mark av hver sin formue.

Det andre stedet i eldre Borgartings kristenrett (NGL s. 364) har samme innhold bortsett fra at dette sted gir noen nøyere detaljer: Boten består i sølvmark og skal betales til bispén.

Bortsett fra eldre Borgartings kristenrett er perioden på tre fastetider ikke nevnt som lovfestet. Men på Island er den indirekte nevnt i en annen sammenheng. I forskjellige håndskrifter av den islandske lovsamlingen Grågås står en antydning under avsnittet om fastebestemmelser: En kvinne behøver ikke å holde den lovbestemte faste for et tidsrom av en langfaste dersom hun har et barn ved brystet. Hun kan, dersom hun vil, ha det samme barn ved brystet inntil den tredje langfaste. Ikke skal dette være til hinder for hennes lovbestemte faste lengre enn en langfaste(10). Med fastetid ble det opprinnelig ment langfasten før påske. I den angelsaksiske kirke (fra omkring 8. århundre av) blir også julefasten nevnt.

Kristendommen er oppstått i den østlige delen av romerriket. Lengden av dieperioden på to–tre år synes å ha sitt grunnlag i den Nære Orient. Det er få kilder man kan vise til. I en av det Gamle Testamentets

apokryfer, Makkabæer 7, 27, bønnfaller en mor sin sønn med følgende ord: „Min sønn ha medynk med meg som har båret deg ni måneder under mitt hjerte og ammet deg i tre år”(11). Dette tidsrom er ofte omtalt i Orienten, f.eks. i Egypt; hos jøder er det to eller tre, også fem år. Ifølge Koranen er det to år(12).

Den neste bestemmelsen i eldre Borgartings kristenrett sier at mannen kan kreve at hustruen slutter med å amme og at hun må betale en stor pengesum av egen formue dersom hun ikke etterkommer sin manns krav. Dette motsvarer kirkens oppfatning av kvinnen som et vesen av underordnet rang som må være sin husbond lydig og underdanig slik det kommer til uttrykk i Gratians dekret(13).

Mannens rett til å kreve at hustruen slutter med amming har etter min mening følgende forutsetning.

I sin „Historia ecclesiastica gentis Anglorum”, avsluttet i 731, beskriver Beda i første del, kapittel 27, St. Augustins (død 604 eller 605) misjon blant angelsakserne(14). Beda gjengir ni brev fra pave Gregor den store (ca. 540–604) datert juli 601 som svar på spørsmål som St. Augustin skrev til paven med bønn om veiledning i vanskelige spørsmål i kirkedisiplinen.

For min undersøkelse spiller det ingen rolle om pavebrevene er en forfalskning. Hovedsaken er at Beda gjengir dem i den eldste kjente form(15).

På Augustins spørsmål 8 om gravide kvinner kan bli døpt, om forhold ved fødselen og barselkvinner, er svaret meget utførlig. Også emner som ikke er nevnt i spørsmålet blir omtalt.

Det heter bl.a.: Ektemannen bør ikke ha samleie med sin sengefelle inntil barnet er avvennet.

Det er ikke kjent om og hvordan forgæler mot den norske kristenretts forbud mot å amme ut over tre fastetider ble anmeldt og om og hvordan pengene ble innkassert. Kildenes taushet kan henge sammen med at betaling av bot til bispén ikke lenger var i bruk da bestemmelsene kom inn i skriftlige fikseringer av kristenretten på 1200-tal-

let. Da ville det dreie seg om den i lovskrivingen kjente konservatisme som bevarer foreldede bestemmelser, ofte i lange tider.

Hvordan det så måtte forholde seg med fullbyrdelsen av kristenrettens bestemmelser – tre faster, fastetider, tre juledager, tre langfredager osv. ble i Norden og hele kontinentet av mange ansett som den rette lengden på dieperioden.

Med bestemmelsen om at dieperioden skal vare i to-tre år har kirken lovfestet et tidsrom som bevirker en rimelig avstand mellom fødslene. Nyeste medisinske undersøkelser i forskjellige land har vist at en lang ammetid uten bruk av moderne antikonseptjonelle midler bevirker et gjennomsnittlig tidsrom mellom fødsler på to-tre år. Brystgiving fremkaller hormoner med antikonseptjonell virkning, om enn ikke like effektivt hos alle kvinner(16). Det dreier seg altså ikke om overtro når det sies at ammende mødre ikke så lett blir gravide.

Denne tro er alminnelig kjent ifølge de norske og svenske optegnelser. Noen norske og svenske fortellere sier at en lang dieperiode bevirker en naturlig barnebegrensning. En hjemmelsmann i Nordreisa (Troms) f.eks. sier om lang amming: Mødre som allerede hadde flere barn, så gjerne at det gikk en tid før de fikk det neste. Barnebegrensning var på den tid et ukjent begrep på annen måte.

I samband med kjennskap om at amming forhindrer svangerskap blir det meget ofte omtalt en annen oppfatning som riktignok ikke er nevnt i kristenretten, men som blir fremhevet når det gjelder dieperioden på to-tre år. En dietid på to-tre år, blir det sagt, er det vanlige, men den må forkortes når den ammende blir gravid, da blir morsmelken ødelagt og skadelig for barnet. Oppfatningen om at brystmelken blir ødelagt ved svangerskap eller når menstruasjonen inntreffer, er meget gammel. Allerede Aristoteles (384-322 f.Kr.) har fremsatt en teori om det(17). Hans oppfatning holder seg gjennom hele antikken og blir gjentatt i eldre lege- og jordmorbøker. Disse var delvis kjent blant landbefolkningen eller innholdet ble utbredt gjennom muntlig fortel-

ling(18). Den greske lege Soran (2. århundre e.Kr.) som hadde en stor innflytelse på senere litteratur, krever at en amme må leve avholdene fordi seksuell omgang fremskynder menstruasjonen og denne ødelegger brystmelken(19). Samme påbud for ammer finner man i jordmorbøker til omkring år 1900.

To norske forskere, Reichborn-Kjennerud(20) og Nils Lid(21), har vist til Borgartings eldre kristenrett i samband med dieperioden. Begge har bare tatt hensyn til tekstens første del, derimot ikke til mannens rett til å kreve at hustruen slutter med amming eller straffebestemmelsene. Derfor drøfter de ikke de problemene som oppstår når den nyere overlevering bare omtaler skader som påføres barna dersom moren ammer dem utover tre fastetider.

Lid (s. 19 og 26 f.) beskriver de farlige virkninger for barnet dersom moren ammer det over tre fastetider. Han sier at denne tro må være meget gammel og viser til Borgartings kristenrett. Reichborn-Kjennerud (bd. 2 s. 77) gjengir mange eksempler på at en uvanlig lang amming gjør barnet sterkt. Han fortsetter: „Det er flere steder den tro, at barn som tar bryst i over tre år, får det vonde øie eller den vonde tunge, eller det blir fremsynt”. Han drøfter ikke motsigelsen i dette. Hans materialsamling viser at det fins to tradisjoner som står i motsetningsforhold til hverandre. Dette viser også nyere optegnelser.

Farlige virkninger av en dietid som går ut over tre fastetider

Bare to norske svar viser spor etter den gamle tidsbestemmelsen om fastetider. Fortelleren i Surnadal (Møre og Romsdal) sier: Når barnet saug mere enn to „fasta” (fastetider) skulle det bli trollkjerring av det. Fortelleren i Borge, Lofoten (Nordland), sier at hun ikke vet om tilfeller av særlig lang dietid, men hun husker en gammel overtro: Et barn som suget i tre skjærtorsdager kunne si ting som gikk i oppfyllelse.

Litt mer finner man i eldre litteratur. Storaker beretter fra Gausdal (Oppland): „Moderen bør ikke lade sit Barn patte saa lenge som over den tredje Langfredag efter dets Fødsel; thi om saa sker, faar det Valketunge. En saadan Tunge er farlig med Hensyn til Avind, idet det Barn, som har en saadan Tunge, vil faa det med sig, naar det voxer op, at det kan føre Uheppe over andres Kvæg ved at se det”(22). I Nordland sa de „skjer tunge” og om denne heter det at når et barn diet i tre fastetider, fikk det den skadelige egenskap at alt som det talte om og så på ble forminsket. I Sundfjord (Sogn og Fjordane) sier man ennå at barn som har suget i tre faster får „skjaks” tunge. Taler slike vel om kuene, blir disse syke eller skadet. I to av disse vitnesbyrd blir det sagt „å tale og å se”, de inneholder altså også det onde øye som spiller en stor rolle i svenske svar. Ivar Aasen forteller: „Den som syg fram i tredje Fasto, han vert fyrevis (vet fremtidige ting)”(23).

Noen norske svar viser at man vet om at diegiving utover tre år er skadelig for barnet. På Stord (Hordaland) sa man at slike barn ble „toskut” og mindre på mange vis. En forteller i Vestre Slidre (Oppland) har hørt om en gutt som fikk bryst i fem år og var blitt „et dårlig menneske på mange måter”. Et barn fikk bryst i fire år: „Man sa at moren ikke visste hvor galt hun gjorde, datteren sugde like till hun døde” (Sigdal, Buskerud). I Svenne mente man at en gutt døde av at han hadde fått bryst i flere år (Uvdal, Buskerud). Flere fortellere vet bare at en særlig lang amming ikke var heldig (Setskog, Akershus) uten at man kunne si hvordan skaden viste seg (Seljord, Telemark; Heskestad, Rogaland; Ogndal, Nord-Trøndelag; Astafjord, Troms).

Hva det ellers blir sagt om skadevirkninger, f.eks. dårlig tannstilling, dårlig fordøyelse osv., kan bero på erfaring eller være resultat av opplysningsarbeide(24). Det siste gjelder især hensyn til moren, som før ikke synes å ha spilt noen rolle.

Når det gjelder svensk tradisjon, har jeg fått 56 utskrifter av dr. Tillhagen og 30 som lektor K. Gilstring vennligst har sendt meg

fra sitt arkiv. I alle disse optegnelser blir „tre fastetider” eller de vanlige omskrivninger brukt om dieperiodens lengde. Følgende skader blir oftere nevnt. Barnet får det onde øye, den onde tunge, onde tanker, når det tenkte noe ondt skulle det også bli så, skulle bli fremsynt. Det ble ulykkelig, ble aldrig ferdig med noe, hadde vanskelig for å lære, fikk sykdom, rakitt, skulle bli stivt. En opplysning fra Västergötland er påfallende. Dersom det fikk bryst over tre faster skulle det få svake øyne, bli nærsynt. Det er vel en ny tolkning da man ikke lenger visste hva det onde øye var for noe. Mange vet bare at det var farlig med amming over tre faster, andre sier at de ikke vet hvorfor det skulle være farlig. Noen tror ikke at det var farlig. I noen optegnelser blir virkning av det onde øye beskrevet utførlig, det skjemte allting, jord og mark, stener og stubber, også brøddeigen så den ikke hevet seg. Slike barn skulle som vokst ha uhell i handel og bringe ulykke over den de handlet med.

Hos svensker i Finland sier man at personer med det onde øye og som har onde tanker har fått morsmelk i tre langfredager på rad(25). Ifølge østfinske tradisjoner var det forbudt å amme sine barn lengre enn tre langfredager eller skjærtorsdager eller over tre fastetider, ellers kunne barnet få det onde øye. Ifølge Pelkonen varte dieperioden hos finlendere to-tre, også fem år. Det var en alminnelig regel at man ikke burde amme barnet på tre langfredager, eller tre fastelavens tirsdager, ellers ville det få det onde øye som førte med seg de kjente onde virkninger(26). I senere tid, fortsetter han, ble barnet ammet to-tre år for å undgå svangerskap.

Hos estlendinger skulle barna avvennes når de fylte to år. En mor skulle ikke gi bryst tre langfredager på rad, da ville barnet få onde tanker og bli misunnelig(27).

Fra Livland fortelles det: Ett barn som moren har ammet i tre langfredager vil bli misunnelig(28).

2. „Familjescen.” Maleri av Bengt Nordenberg 1853. Foto Nordiska museet.

„Guds straff”

Straffen som ifølge eldre Borgartings kristenrett var pålagt foreldrene, er i nyere tid overført på barna. Tradisjoner som knytter seg til kirkens påbud er bare et lite område innenfor massen av overleveringer om lengden på dieperioden verden over. Blant dem fins nesten overalt troen på at ualminnelige egenheter hos barn oppstår som guddommens straff for foreldrenes forgåelser mot herskende moralbestemmelser(29). Troen på „Guds straff” er utbredt blant

kristne i Norden og på Kontinentet. I flere norske svar blir abnormiteter hos barn ansett for Guds straff for foreldrenes synder, mest for morens synd, f.eks. hennes ekteskapelige utroskap (se også Lid note 21 s. 19).

Som allerede nevnt har teologer i middelalderen, støttet på den bibelske fortelling om syndefallet, tilskrevet kvinnen skylden for at synden kom inn i verden. Medfødte lyter som fra gammel tid av skulle ha oppstått gjennom den gravides uforsiktige

3. „Madonna.” Maleri av Anders Zorn 1899. Foto Nordiska museet.

levemåte, ble av teologer og leger (som ofte også var teologer) tydet som en følge av morens moralske forgåelse. Som eksempel på den nye tydning kan nevnes hvordan svangerskapslyst (pica) ble bedømt i tidens løp. Svangerskapslyst ble i gamle medisinske skrifter beskrevet som et fysiologisk fenomen. Konrad von Megenberg kaller i „Buch der Natur” svangerskapslyst for „ond lyst” (pös gelust). Uttrykket ble hos senere forfattere til „onde lyster og begjær” som skulle påføre fosteret medfødte lyter(30).

Muligens ble den oppfatning at moren var skyld i medfødte lyter overført på skader på barn som oppsto gjennom for lang dietid. Når en slik overføring og kontaminasjon er oppstått er ikke kjent. Den er bevitnet i Småland, Sverige, omkring år 1750. I J. J. Törners „Samling af widskeppelser” heter det: „Öfwer 3 dymblar må intet barn di, ty det blir olyckligit. Som.[liga] säga 3 Juledagar. När de di för länge ska de bli glömska”(31).

Men det fans også en motsatt oppfatning.

Lengst mulig dietid er godt for barnet

I norske svar fins en del opplysninger om at lengst mulig dietid er godt for barnet. Barna skulle bli kjempesterke, livskraftige, de fikk gode hoder, ble driftige og gjorde det godt. Nesten alltid blir det nevnt at moren ikke blir gravid så lenge hun ammer. Noen fortellere sier bare at barnet skulle suge så lenge som mulig.

Møller gir mange eksempler fra Danmark på denne oppfatning. Han viser til likheten mellom oppfatningen om at lang dietid er best for barnet og eventyrtypen „sterke Hans”, „selv om Æventyret overdriver i uhyre Grad”. Han siterer flere eksempler fra Grundtvigs eventyrsamling, men også opplysninger han har fått hos landbefolkningen. I Vestjylland sa man at en gutt som suger moren i tre marsmåneder, blir sterk som ingen annen. I Strøby sa man det samme om en pike. I Vestjylland fortelles også at en gutt ikke måtte få bryst lenge; da ville han som voksen bli

„kvindekjær”. Møller har ellers ikke noen eksempler på at en lang dietid er skadelig(32).

Eventyr av typen „sterke Hans” er kjent i hele Europa, f.eks. i Mecklenburg, Tyskland, hvor det fortelles om den sterke tjenestegutten og Hans uten frykt at de begge hadde fått sine uvanlige egenskaper fordi moren hadde ammet dem i sju år.

Jeg kan ikke drøfte spørsmålet om eventyr, legender eller den alminnelige tro på brystmelkens helbredende kraft har virket på forestillingen om en gunstig virkning av lang dietid. Mitt material er ikke tilstrekkelig.

Derimot må det omtales at de talløse fortellinger om hvordan barn som får die lenge, skal ha oppført seg, har fått faste former, er blitt „Wandersagen” av flere typer. Type 1: Barn kan gå og snakke, tvinger moren til å gi bryst, banner og bruker skjellsord. Type 2: Store barn får bryst i hemmelighet. Type 3: Barn springer i frikvarteret hjem fra skolen eller fra lekekamerater for å få seg morsmelk. Type 4: En fremmed kommer i stuen og er forundret over at et så stort barn suger. Barnet holder opp et øyeblikk, sier en frekkhet og fortsetter med å patte(33).

Det er ingen tvil om at liknende episoder virkelig har forekommet. Blant norske fortellere fins det øyenvitner som kan oppgi navn, sted og tid. Men det er mange som har „hørt” hvordan slike barn skulle ha oppført seg. Da vekker likheten i fortellingene mistanke.

Det ble nevnt eksempler på at man anså en altfor lang dietid som en uskikk. Misbilligelse kommer også til uttrykk i økenavn. Norske fortellere har sendt inn et større antall av slike mer eller mindre diskriminerende økenavn.

Noter

- 1 Sitat i manuskript av utvidet engelsk utgave av *Elisabet Helsing Almaas*, Boken om amming. 2. utg. Fakkell nr. 175, Oslo 1972. Jeg takker henne for å ha forsynt meg med den nyeste medisinske litteratur om emnet.

- 2 Derrick B. Jelliffe, Culture, social change and infant feeding, current trends in tropical regions (American Journ. of Clinical Nutrition 10, 1962), s. 19.
- 3 Sml. D. B. Jelliffe, La Leche League as an influence in tropical pediatrics (Journ. of Pediatrics 69, 1966), s. 161.
- 3a Ibid.
- 4 L. Weiser-Aall, Omkring de nyfødtes stell i nyere norsk overlevering. 1. Det nyfødte barnets første føde i nyere norsk overlevering. (Småskrifter fra Norsk Etnologisk Gransking 8, Norsk Folkemuseum, Oslo 1973), s. 21 ff.
- 5 „Mor og barn” av lege M. Greve 1865. Amming er morens edelste glede. Dietid 9–12 måneder, i Norge ikke sjelden to år. Amming må avbrytes ved nytt svangerskap. Olaus Løken, Barnestell, en liden Bog for unge Mødre, 1903. Den nyfødtes første føde må være brystmelk og ikke noe annet. Dieperiode 8–9 måneder. Hun nevner som erfaring at jo mer barnet suger dess mere melk blir det. Brystmelk har helbredende virkning.
- 6 O. von Horvorka og A. Kronfeld, Vergleichende Volksmedizin 2. Stuttgart 1909, s. 605. Listen er trykt for første gang i Das Weib in der Natur- und Völkerkunde, Anthropologische Studien von H. Ploss, 6. utgave, bearbejdet og utgitt av Max Bartels, Leipzig 1899, bind 2 s. 400 ff.
- 7 Ruth Benedict, The Chrysanthemum and the Sword, Patterns of Japanese Culture. London 1947, s. 257 ff.; Dana Raphael, The tender gift: Breastfeeding. Englewood Cliffs, N. J. 1973, 1. kapittel.
- 8 Heinrich Ploss, Das Kind in Brauch und Sitte der Völker, Völkerkundliche Studien, 3. gänzlich umgearbeitete und stark vermehrte Auflage von R. Rentz, Leipzig 1912, bd. 1 s. 493. Bartels liste er noe utvidet og forbedret når det gjelder geografiske betegnelser og navn på folkeslag.
- 9 NGL = Norges gamle Love indtil 1387. Udgivne ved R. Keyser og P. A. Munch. Christiania 1846–1895.
- 10 Grágás, Skálholtsbók nr. 25 s. 40 med henvisninger til andre håndskrifter som jeg har gjennomgått. Stykker, som findes i det Arnamagnæanske Haandskrift, Kjøbenhavn 1883.
- 11 E. Kautzsch, Die Apokryphen des Alten Testaments I. Tübingen 1921, s. 100. J. Benzinger, Hebräische Archäologie. Freiburg i Br. und Leipzig 1894.
- 12 Albrecht Peiper, Chronik der Kinderheilkunde, 4. Auflage. Leipzig 1966, s. 12, 17, 26.
- 13 Decretum Gratiani (år 1152) Patrologiae cursus completus. Ser. latina. J. P. Migne, bd. 187, Paris 1861. Kvinnen må være mannen underdanig, spalte 163 ff. Mannen er skapt i Guds bilde. Mannen kan gå uten å bedekke hodet, kvinnen må bedekke hodet fordi hun hverken er Guds ære eller bilde (quia non est gloria aut imago Dei), spalte 1654.
- 14 Bedes Ecclesiastical History of the English People, edited by Bertram Colgrave and R. A. B. Mynors, Oxford 1969 (latinsk tekst med engelsk oversettelse), s. 90.
- 15 Hans Suso Brechter, Die Quellen zur Angelsachsenmission Gregors des Grossen. (Beiträge zur Geschichte des alten Mönchtums und des Benedictiner Ordens XXII, Münster 1941), s. 48–110. Bedas jengivelse er den eldste kjente form, s. 61. Pavebrevene ble kjent gjennom Bedas kirkehistorie som ble lest i hele Europa; det er i dag bevart 160 håndskrifter. Dessuten ble pavebrevene utbredt i høymiddelalderen gjennom et skrift, Libellus Responsionum. Paul Meyvaert, Les Responsions de S. Grégoire à S. Augustin de Cantobéry. (Revue d'Histoire Ecclesiastique, 51, Leuven 1959), s. 18–84; M. Müller, Zur Frage nach der Echtheit und Abfassungszeit des Responsum Gregorii ad Augustum episcopum (Theologische Quartalschrift 113, Tübingen 1932), s. 94–118. De her nevnte forfattere (og mange andre) omtaler ikke påbudet om avholdenhet i brev 8.
- 16 Derrick B. Jelliffe & E. F. Patrice Jelliffe, Child Spacing as old as Mankind (Unicef News 74, Dec. 1972–Jan. 1973), s. 28. Jeg takker lege Cato Aall for henvisningen.
- 17 Aristoteles, Historia animalium VII, 3, 21. Morsmelken blir dannet av tilbakeholdt menstrualblod. Sml. Peiper (ovenfor note 12), s. 33.
- 18 Weiser-Aall, Svangerskap og fødsel i nyere norsk tradisjon, en kildekritisk studie. (Småskrifter fra Norsk Etnologisk Gransking nr. 6–7, Norsk Folkemuseum, Oslo 1968), s. 33–40.
- 19 Sorani Gynaeciorum vetus translatio latina cum additis graeci textus reliquiis. A. Valentin Rose, Leipzig 1882, kapittel XXXII (hvordan ammen skal leve), § 88.
- 20 I. Reichborn-Kjennerud, Vår gamle trolldomsmedisin 2 (Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse nr. 2, Oslo 1933).

- 21 *Nils Lid*, Magiske fyrestellingar og bruk (Nordisk Kultur XIX, Oslo 1935, s. 1-76).
- 22 *Joh. Th. Storaker*, Tiden i den norske Folketro, utg. av Nils Lid (NFL 2, 1921), s. 230.
- 23 Norske Minnestykke (NFL 1, 1920), s. 176.
- 24 F.eks. at slike barn er vanskelige å venne av. Det er en erfaring som allerede *Fischart* i *Aller Praktik Grossmutter*, 1572, s. 4, nevner (Neudrucke deutscher Litteraturwerke des XV. und XVI. Jahrhunderts 2, Halle 1876).
- 25 Finlands Svenska Folkdiktning VII:3. Folketro och trolldom. Utg. av V. E. V. Wessman, Helsingfors 1952, s. 111.
- 26 *E. Pelkonen*, Beiträge zur volkstümlichen Geburtshilfe in Finnland. Über erste Pflege des Neugeborenen (Acta Societatis Medicorum Fennicae „Duodecim“, Ser. B, 18:3, Helsinki 1933), s. 60. – Pelkonen skiller mellom lutheranske og greskkatolske områder og sier at mødre hos de sistnevnte gir bryst etter alminnelig regel „bis zu den kostbaren drei Feiertagen“. På mitt spørsmål hva uttrykket „drei kostbare Feiertage“ betyr, svarte professor J. Hautala 9/4 1973: Pelkonen som ikke var filolog har oversatt „kallis pyhä“ som om det skulle være finsk skriftspråk. I grensekarelske dialekter betyr uttrykket storfaste, påskefaste. – *Toivo Vuorela*, Der böse Blick im Lichte der finnischen Überlieferung (FFC 201, Helsinki 1967), s. 12.
- 27 *Oskar Loorits*, Grundzüge des estnischen Volksglaubens (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 18:1-3, Lund 1949-51-57), bd. 1, s. 66.
- 28 *Oskar Loorits*, Die Geburt in der livischen Überlieferung (Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft XXVI, Tartu 1932), s. 169.
- 29 *W. D. Hand*, Deformity, Disease and Physical Ailment as Divine Retribution (Festschrift Matthias Zender. Studien zu Volkskultur, Sprache und Landesgeschichte 1, Bonn 1972), s. 522-525.
- 30 *Konrad von Megenberg*, Das Buch der Natur (trykt fra 1475 av). Utg. av Franz Pfeiffer, Stuttgart 1861.
Weiser-Aall 1968 (se note 18) avsnitt 13, 14, 16 (svangerskapslyster).
- 31 *J. J. Törners* Samling af Widskeppelser. Utg. av K. Rob. V. Wikman. Upps. 1946. (Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 15).
- 32 *J. S. Møller*, Moder og Barn i dansk Folkeoverlevering, København 1940 (Danmarks Folkeminder 48), s. 214 ff.
- 33 Lektor Gilstring, som sendte meg mange historier, sier i et brev 19/3 1973: „Utsagorna enligt nedan är hur många som helst. De får konformatet, en stansad sägenform. Har hört berättat från Kärrgruvan, Norberg, att en pilt på 3-4 kom inrusande till modern och skrek: Sätt dej din djävel, så jag får di' dej!"
Gilstring Samlingar Ms. 65.

Summary

On the duration of breast-nursing according to recent Norwegian records

The duration of breast-nursing varies greatly everywhere and cannot be reduced to a formula. The paper at hand is an attempt to examine the historic pre-conditions of different, and contradictory, Norwegian traditions. At the same time it offers a survey of different customs connected with breast-feeding as expressed in the 189 answers to a questionnaire sent out by "Norsk Etnologisk Gransking" in 1954. It also includes material from Swedish tradition.

After several years in which breast-nursing showed a falling trend it appears to be becoming more popular again, due to efforts from a whole series of organizations, e.g. "La Leche League International".

From the middle of the 19th century anthropologists and ethnographers surveyed the duration of breast-nursing among different peoples throughout the world. With regard to Norwegian conditions there is a reference in

several standard works from the time before and after the turn of the century that the time of nursing normally lasted for "two to three years". No one seemed to know that the period of "two to three years" was a decree in mediæval Norwegian Christian law, namely, "Den eldre Borgartings kristenrett". In this law it is stated that the wife shall give her child breast no longer than through two fasting periods and up to the third. Violation of this decree was to be punished by fines. The actual period of two to three years appears to originate in the Near East.

By the decree that the breast-nursing period should last two to three years the Church contributed through legislation to maintaining a reasonable period between childbirths. More recent studies have also proved that there is not merely superstition and tradition behind the belief that women who nurse do not become pregnant. Nursing develops hormones that may

have a contraceptive effect, though not equally effective in all women.

The popular oral tradition about the duration of breast-nursing takes particular interest in what happens to children if they are allowed to suckle for too long. There are two traditions that contradict one another. The point of the one is that life will go wrong for a child who is nursed for too long. It can become a witch, get the evil eye or an evil tongue or otherwise suffer from some physical deformity. These beliefs are known in Swedish, Finnish and Estonian tradition as well. The other one contains beliefs about children becoming strong as giants, wise, enterprising etc. if they are breast-fed for an overlong time. In this connection should also be mentioned the type of legend telling of schoolchildren going home during their lunchbreak in order to have their meal of mother's milk.

*Lily Weiser-All, Ph. D.
Former Curator at the Norwegian
Ethnological Research, Oslo, Norway*